روایت اشغال زیر آوار ۸۰ سال

بازنمایی شهریور ۱۳۲۰ در کتب تاریخی چگونه است؟

عاطفه جعفری
روزنامه‌نگار

شهریور ۱۳۲۰ شروع اتفاقات زیادی برای ایران بود. اتفاقاتی که بعد از گذشت سال‌ها هنوز ابعادی از آن ناشناخته باقی مانده است. در روز ۳ شهریور ۱۳۲۰، ابتدا نیروهای شوروی از شمال و شرق از زمین و هوا به ایران حمله‌ور شدند و سپس نیروهای بریتانیایی نیز از جنوب و غرب حمله کردند و شهرهای سر راه را یک‌به‌یک به سرعت اشغال و هر دو به سمت تهران حرکت کردند. ارتش ایران به‌سرعت متلاشی شد. رضاشاه با فشار متفقین به‌خصوص بریتانیا سریعا استعفا داد و سپس با گذشت مدت‌ها کشمکش بین روس‌ها با دیگر کشورهای متفقین بالاخره بر سر نوع حکومت جدید ایران و انتقال سلطنت به محمدرضاشاه به توافق رسیدند. در گزارش امروز به بهانه اتفاقات شهریور ۱۳۲۰، نگاهی به کتاب‌هایی داشتیم که به این موضوع پرداختند؛ حالا چه در قالب داستان و چه کتاب‌های تاریخی که به‌نوعی به یک سند درمورد این واقعه مهم تبدیل شده‌اند.

کتاب‌هایی که به اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ پرداختند

کتاب‌های زیادی درمورد اشغال ایران در شهریور ۱۳۲۰ نوشته شده است. برخی از این کتاب‌ها اشاره کوتاهی داشته‌اند به این موضوع و برخی کتاب‌های تاریخی هم سعی کرده‌اند با شرح این اتفاق تاریخی، به همه زوایای مهم این موضوع بپردازند.

در آخرین روزهای رضاشاه

کتاب «در آخرین روزهای رضاشاه» یا عنوان فرعی «تهاجم روس و انگلیس به ایران در شهریور ۱۳۲۰»، نوشته ریچارد زر استورات، تحقیقی مهم است که با رویدادنگاری دقیق و بهره‌گیری از اسناد راکد وزارت خارجه انگلیس فراهم آمده است. این کتاب توسط عبدالرضا هوشنگ‌مهدوی و کاوه بیات به فارسی ترجمه شده است. پس از اشغال ایران و تبعید رضاشاه از ایران، انگلیس به رضاخان به‌عنوان یک فرد شکست‌خورده حقیر و ناتوان نگاه می‌کرد. به همین دلیل مدام رضاشاه را مورد تحقیر قرار می‌داد. پس رفتن از رضاشاه، فروغی نفسی به‌راحتی کشید، گرچه دشتی در مجلس فریاد برداشت که «چرا خلاف وعده‌ای که در روز استعفای رضاشاه به مجلس داده شده، دولت بدون کسب تکلیف از مجلس، وی را فراری داده است.» و بار دیگر مسأله جواهرات سلطنتی مطرح شد ولی فروغی از آبروی خود مایه گذاشت و ادعا کرد که کیف‌ها و جیب‌های شاه را مأموران گمرک گشته‌اند و جواهری همراه او نبوده است.

سیاست انگلیس و پادشاهی رضاشاه

برای بررسی سیاست انگلیس در ایران روزگار پهلوی اول، کتاب «سیاست انگلیس و پادشاهی رضاشاه» نوشته هوشنگ صباحی با ترجمه پرویز ستاری (نشر نقره- ۱۳۶۳) درخور یادآوری است. به همین گونه کتاب «روابط سیاسی و اقتصادی ایران و آلمان بین دو جنگ جهانی» گردآوری مرکز اسناد انقلاب اسلامی (۱۳۷۹) ماخذ مطمئنی برای دلایل گرایش ناگهانی دولت ایران به‌سوی آلمان‌هاست. هوشنگ صباحی در پژوهش حاضر بر آن است سیاست انگلستان در اواخر دوران قاجار، به‌ویژه پس از قرارداد ۱۹۱۹ با وثوق‌الدوله را تبیین کند. وی با مرور جزئیات حوادث و استناد به منابع و اسناد تاریخی، نقش این کشور را در روی کار آوردن و سپس به سلطنت رساندن رضاشاه تشریح و تحلیل می‌کند. مطالب کتاب در چهار بخش و هشت فصل سامان یافته است. عناوین فصل‌ها عبارت‌اند از: ۱. مالیه: قدرت پول، ۲. توسل به زور: دیپلماسی خشونت، ۳. پیاده شدن قوای شوروی در انزلی، ۴. کمونیست‌های ایرانی، ۵. بازی برد یا باخت، ۶. مشارکت انگلیس و آمریکا، ۷. واکنش بریتانیا در برابر به قدرت رسیدن رضاخان و ۸. دستیابی رضاخان به قدرت مطلق. کتاب با یادداشت‌های نویسنده، کتاب‌شناسی و فهرست اعلام به پایان می‌رسد.

اسناد نقض بی‌طرفی ایران در شهریور ۱۳۲۰

اسناد مربوط به اشغال ایران نیز توسط محمد ترکمان در کتاب «اسناد نقض بی‌طرفی ایران در شهریور ۱۳۲۰» یا عنوان فرعی «سیاست خارجی در آستانه اشغال» چاپ و منتشر شده است. (نشر کویر- ۱۳۷۰). در کتاب «ذکاءالملک فروغی و شهریور ۱۳۲۰»، با قرار عاقلی نیز یافته‌های تاریخی و اسناد معتبری ارائه شده است که از ارزش تحقیقی برخوردارند.

در این کتاب به جزئیات به اتفاقات آن زمان پرداخته است نویسنده سعی کرده با اسناد مهمی که از این اتفاق پیدا کرده و موجود بوده، به زوایایی از این اتفاق بپردازد که تابه‌حال درمورد آن گفته نشده بود؛ «اولیل سال ۱۳۲۰ ش، اخباری از انگلیس می‌بیر تمرکز نیروهای آلمان در مرزهای شوروی منتشر شد. هرچند، آلمان‌ها این شایعات را تکذیب می‌کردند و شوروی‌ها هم اشاره‌ای به آن نداشتند. درحالی‌که، تمام حرکات ارتش نازی پنهان نگه داشته می‌شد، روزبه‌روز، خبر حمله به شوروی در اذهان عمومی قوت می‌گرفت، از طرف دیگر، توسعه‌طلبی شوروی در شرق اروپا بدون توافق هیتلر بوده و حمله به لیتوانی و استونی و تصرف بخشی از فنلاند و قسمت‌هایی از بالکان ازجمله عواملی بودند که موجبات نگرانی و فعالیت‌های آلمان را بیشتر می‌کرد. در سرحگاه ۲۲ ژوئن ۱۹۴۱م/ اول تیر ۱۳۲۰ ش ارتش نیرومند آلمان به خاک شوروی حمله کرد و ظرف چند روز شکست‌های سختی به ارتش عقاقیگرشده سر وارد آورد و قسمت بزرگی از خاک آن کشور را تصرف کرد. این‌بار، هدف آلمان‌ها خُرد کردن نیروی دفاعی شوروی، تصرف مسکو، لنینگراد و کی‌یف و نیز رسیدن به چاه‌های نفت قفقاز بود.

در همین زمان، چرچیل، نخست‌وزیر وقت انگلستان به‌دلیل خطر آلمان‌ها برای منافع انگلیس و با وجود رقابت و اختلافات سیاسی و مسلکی با شوروی، بلافاصله دست اتحاد به‌سوی آنها دراز کرد. از طرف دیگر، شوروی در برابر حملات مرتکز برق‌آسای آلمان احتیاج مبرمی به اسلحه، مهمات و دارو داشت؛ به همین خاطر، این اتحاد را غنیمت شمرد. انگلیس می‌خواست ارتباطی مستقیم با شوروی حفظ کند تا هم اسلحه مورنیاز را به شوروی برساند و هم درصورت شکست شوروی در مقابل آلمان، بتواند از چاه‌های نفت خاورمیانه و راه ارتباطی هند دفاع کند. به همین منظور، سرانستادفورگ بیس، سفیر انگلیس در شوروی با مولوتف، وزیر امورخارجه شوروی در مسکو ملاقات کرد. حاصل این ملاقات، امضای موافقت‌نامه‌ای بود که براساس آن هیچ گونه مذاکرات جداگانه‌ای با آلمان جهت متارکه جنگ بدون طرف رضایت دیگری انجام نمی‌شد، و نیز هر نوع کمک نظامی لازم در این جنگ به یکدیگر برسانند.»

ذکاءالملک فروغی و شهریور ۱۳۲۰

واقعه شهریور ۱۳۲۰ و اشغال ایران توسط نیروهای متفقین یکی از مهم‌ترین حوادث تاریخ معاصر ایران است. جگ جهانی دوم نیز هدایت جنگ اول بر ایران را پوشیده نگه داشت. در این دوره زمرآ به شمار می‌آید. این جزوه‌ها وقایع شهریور ۱۳۲۰ نام گرفته و مسائلی همانند توقیف تمام روزنامه‌ها را دربردارد. «ایران در اشغال متفقین: تالیف مهدی رضا» و «ایران در اشغال متفقین بی طرفی ایران در شهریور ۱۳۲۰: به کوشش محمد ترکمان که از سوی دفتر مطالعات سیاسی وبین‌المللی وزارت امورخارجه منتشر شده، از دیگر کتاب‌هایی به شمار می‌رود که اشغال ایران به‌وسیله نیروهای انگلیس و شوروی را شرح داده و اسناد و اطلاعات بسیاری را در اختیار قرار می‌دهند.

در کتاب «رضاشاه در گذر تاریخ» آمده است که انگلیس برای کمک به قوای روس پنج راه داشت که هرکدام مشکلی داشت اما مهترین راه استفاده از مسیر ایران و راه‌آهن بود. چرچیل در خاطراتش در همین‌باره می‌نویسد: «تصمیم گرفتیم راه‌آهن ایران را شغال کنیم، اما دولت ایران بی‌طرف بود و از سوی دیگر مهندس و کارشناس فنی نداشتیم. بیشتر افرادی که در عملیات راه‌سازی، املاک و مستغلات کمک کردند کارشناسان رومانیایی، آلمانی، مجار، اسواکی، چک، لهستانی، سوئدی، نروژی و دانمارکی بودند که با حقوقی اندک استخدام می‌شدند.

راه‌آهن این اهمیت بسیاری داشت که برای متفقین وسوسه‌انگیز بود. آتاتول تروسکینسکی، سرهنگ تزار روس در دوره تزار، از ۱۲۹۱ تا ۱۲۹۵ ش، راه‌آهن تبریز- جلفا را ساخت که مسیر آن از خاک ترکیه و خانقین وارد ایران می‌شد. رضاشاه که پس از دیدن نقشه، آن را پسندیده بود، دستور داد دو مسیر شمال به جنوب را به هم متصل کنند و ۱۰ مهندس انگلیسی برای این کار استخدام کرد. حتی لوکوموتیوران هایی که در راه‌آهن ایران کار می‌کردند، انگلیسی بودند. اکثر قاطرچی‌ها و ۱۱۰ لوکوموتیوران ۹۰ نفر خارجی بودند. از دو هزار نفر نیروی فعال در این بخش، ۶۰۰ نفر آلمانی، چهار هزار نفر انگلیسی و بسیاری روس به‌شمار می‌رفتند. تمامی این مسائل و اطلاعات کافی که انگلیس و روس‌ها از ایران داشتند، باعث شده بود مسیر ایران به شمال و دسترسی شوروی تقلیل پیدا کند.

روس‌ها از سال ۱۳۱۸ م به ایران نظر داشتند و تلاش می‌کردند شهرهای شمال را از ایران بگیرند، حتی سفیر شوروی در ایران این خواسته را مطرح کرده بود که شاه ایران گفته بود که شوروی تمایل دارد در شهرهای ایران پایگاه داشته باشد. ۳۴ هزار سرباز انگلیسی و ۱۶۸ هزار سرباز روس وارد ایران شدند اما نکته جالب این است که به‌دلیل اطلاعات بارزشی که سازمان‌های جاسوسی انگلیس داشتند نیروهای کمتری نسبت به شوروی وارد ایران کردند. دلیل این امر حضور شخصی به نام «ارنست پرون» بود که محمدرضا پهلوی و وی را به‌عنوان باغبان با خود از سویس به ایران آورد اما رضاشاه او را وی بیزار بود. مدارک سازمان اطلاعاتی انگلیس بعدها مشخص کرد که رمز اطلاعاتی پرون «روزاینته» نام وی بود و تمام اطلاعات درباره ایران از سوی وی خارج می‌شد.

همچنین باید به یک سری مسائل اشاره کنم که می‌تواند کمک کننده باشد، برای اینکه درک بهتری از اوضاع آن زمان داشته باشیم. در سال ۱۳۱۰ یک شبکه عظیم کمونیستی در ایران کشف شد که قصد داشتند حکومت رضاشاه را براندازی کنند. این بود که رضاشاه به آلمان هانزدیک شد. از سال ۱۳۱۴ م به بعد این نزدیکی بیشتر شد. در این سال‌ها ایران قرارداد هایی با آلمان امضا کرد و آلمان از نظر تجاری مقام دوم را در تجارت خارجی ایران کسب کرد و بعد به انگلیس و کم‌کم به مقام اول رسید. این موضوع برای انگلیسی‌ها خیلی خطرناک بود که روی فردی حساب کرده‌اند و او را روی کار آورده‌اند و حالا به اینها پشت کرده و به آلمان‌ها می‌آورد است. با شروع جنگ جهانی دوم در سال ۱۳۱۸ دوسال اول جنگ در ملت ایران که به‌صورت تاریخی از انگلیسی‌ها بدش می‌آید و از شوروی هم می‌ترسد، اثرات مثبتی می‌گذارد. یکی از دیگر مسائل مهم پیشرفت آلمان در ایران، رادیو برلین بود. آلمان در این رادیو برلین را راه‌اندازی کرد و به علت اینکه از ملت ایران تعریف می‌کرد، مردم را به‌سمت خود جلب می‌کرد. علت مهم دیگری که ایران را به‌سمت آلمان می‌کشاند، تئوری قدرت ثالث بود که همیشه در تاریخ ایران وجود داشته است. علاوه‌بر رضاشاه، محمدرضا هم که در سوئیس درس خوانده بود، به آلمانی‌ها گرایش داشت. فروردین در خاطراتش اشاره می‌کند که نقشه جهانی بود زرده و فتوحات آلمان را بررسی می‌کرد. درنتیجه این مسائل ایرانی‌ها هیچ وقت آلمانی‌ها یک متحد می‌دیدند و همین مسأله باعث نگرانی روزافزون انگلیسی‌ها شده بود.

بنابر قرارداد ۱۹۱۹ انگلیس باید سالیانه به ایران مبلغی را پرداخت می‌کرد. رضاخان درسال ۱۳۱۹ ودرحبوحه جنگ جهانی دوم، رضاشاه را به بالغ بر چهارمیلیون لیره بود، درخواست کرد. انگلیسی‌ها این پول را پرداخت کرده اما ذعان کردند که یک روزی این موضوع را جبران خواهیم کرد. از سوی دیگر در عرصه جهانی در روز ۱۰ تیر ۱۳۲۰ مصادف با ۲۲ ژوئن ۱۹۴۱ ارتش آلمان به شوروی حمله کرد. اینجا بود که به‌بعد صحنه سیاست عوض می‌شود. انگلیس هیچمیدان شوروی می‌شود. در این مرحله همه وارد جنگ می‌شوند و ایران تنها می‌شود و تنها آلمان برلیش مانده اما که هم در اشغال ایران نمی‌تواند نقش نظامی ایفا کند. در این مرحله موضوع کمک به دولت شوروی پیش می‌آید. بنابر برنامه‌ای که بود، قرار شد تا از هند و استرالیا به ایران مستعمره‌ها تقویت دارد. من چندسالی در زاره ایران کمک شود. غربی‌ها به رضاشاه می‌گویند راه‌آهن ایران و جاده‌ها را در اختیار ما قرار بده. شاه درخواست ایران می‌کند. می‌گوید من حاضرم این کار را بکنم اما در مقابل شما باید اجاره بدهید. آلمان‌ها هم در مقابل این اظهارات رضاشاه به او وعده می‌دهند. آنها می‌گویند ما آگر شوروی را فتح کنیم و شما هم با ما همکاری کنید، ما نخست و کرباز را به این می‌دهیم. ۱۷ شهر قفقاز را که از ایران جدا شده به ایران می‌دهیم.

این موضوع در ملاقات‌های فرانتس مایر، جاسوس آلمان در ایران با رضاخان مطرح شده است. رضاشاه هم از این موضوع خیلی خوشحال می‌کند. همین سال‌ها باعث شد که رضاخان در این مورد دودل شود. درنتیجه این اقدامات متفقین حمله‌ای را برنامه‌ریزی می‌کنند به نام دور. این برنامه اشغال ایران است. برمبنای این برنامه بعد از مذاکراتی که صورت می‌گیرد به ایران دوبار اخطاری می‌دهند.»

ادامه در صفحه ۱۳

ادامه از صفحه ۱۲

روایت خسرو معتضد از تصمیم چرچیل برای اشغال ایران

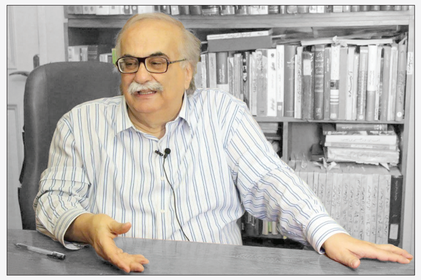

خسرو معتضد، نویسنده، تاریخ‌دان و مجری برنامه‌های تاریخ تلویزیون، متولد ۱۳۲۱ در تهران و دارای مدرک کارشناسی ارشد تاریخ است. وی بیش از ۵۰ عنوان کتاب درباره تاریخ معاصر ایران نوشته است. «جنگ نفت روی شن‌های داغ»، «کمیته مجازات»، «ناکامان کاخ سعدآباد»، «در عصر دو پهلوی»، «از سوادکوه تا ژوهانسبورگ»، «شبکه نظامی حزب توده» و «مثل ثریا گریه خواهم کرد» برخی از کتاب‌هایی است که معتضد درباره تاریخ ایران نوشته است.

اکنون که ۸۰ سال پس از اشغال ایران در ۳ شهریورماه ۱۳۲۰ می‌گذرد، سندها و اطلاعات بسیاری از مراکز اطلاعاتی و جاسوسی کشورهای درگیر جنگ جهانی دوم منتشر شده که به چرایی و چگونگی اشغال ایران و استفاده از تمامی امکانات این سرزمین و مردمانش در راهی که تنها زیان برای ایرانیان به‌همراه داشت، پرداخته‌اند.

خسرو معتضد، تاریخ‌دان و نویسنده کتاب‌های تاریخ معاصر درباره کتاب‌هایی که به چرایی و چگونگی اشغال ایران و استفاده از تمامی امکانات این سرزمین و مردمانش در راهی که تنها زیان برای ایرانیان به‌همراه داشت، پرداخته‌اند.

خسرو معتضد، تاریخ‌دان و نویسنده کتاب‌های تاریخ معاصر درباره کتاب‌هایی که به این موضوع پرداخته‌اند، برایمان یادداشتی نوشته و به بررسی این کتاب‌ها پرداخته. یادداشت معتضد به این شرح است:

!!!

«تعداد کتاب‌هایی که درباره مساله حضور متفقین و اشغال ایران از سوی انگلیس و شوروی نوشته شده، بسیار است. نخستین کتابی که می‌توانم نام ببرم، اسنادی است که در سال ۱۳۵۰-۵۱ (۱۹۷۱) از سوی بایگانی انگلستان منتشر شد و شامل تلگراف‌ها و نامه‌هایی بود که درباره اشغال ایران بین واحدهای ارتش انگلیس در دو دل شده بود. پیش از جنگ جهانی دوم، در سال ۱۹۳۲ (۱۳۱۱) انگلیس طرحی ارائه داد که براساس آن قرار بود ایران اشغال شود و نفت آبادان در اختیار آنها باشد اما این طرح به دلایلی کنار گذاشته می‌شود. در دوره پهلوی دربار، بخشی داشت که مانند مرکز اسناد ریاست جمهوری است. بعضی دوست داشته و دارند دولت در عرصه فرهنگ یک موجود ناتوان و بی‌اراده یا ناظر بی‌طرف و منفعل باشد. ما این رویکرد را قبول نداریم. عرصه فرهنگ در نظام اسلامی عرصه ساده‌انگاری و سهل‌اندیشی نیست. اما تصدی‌گری را هم قبول نداریم. ما می‌توانیم از ظرفیت‌های بزرگ انجمن‌های علمی استفاده کنیم. وزارت ارشاد نمی‌خواهد تصدی‌گری کند بلکه می‌خواهد انجمن‌ها را حمایت کند.»

اسماعیلی درپخش دوم، سخنانش در باره چالش‌های حوزه‌های فرهنگ هم گفت: «در حال حاضر، برای بخش بزرگی از اصحاب فرهنگ و هنر مشکلات بزرگ معیشتی، به‌وجود آمده است. درشیوع بیماری کرونا، بیشترین آسیب‌ها به اصحاب فرهنگ و هنر رسید. تعطیلی سینماها، کنسرت‌ها و کتابفروشی‌ها آن هم بدون جبران، ضربه‌های سختی را به اعضای این اصناف وارد کرده و دولت مردمی در اولین اقدام‌اش به رفع مشکلات این عزیزان اقدام خواهد کرد. نکته دوم، کم‌وکاد اقتصادی محصولات فرهنگی است. در این زمینه، فقدان نظارت و گرانی افسارگسیخته باعث کاهش قدرت خرید مردم شده است. وقتی مردم قدرت خریدشان کاهش پیدا می‌کند، اولین چیزی که از سبد کالایشان حذف می‌شود، محصولات فرهنگی است که ما باید برای این مساله چاره‌اندیشی کنیم که کرده‌ایم. مساله سوم، تولید و توزیع غیرقانونی محصولات است. ناشر ما کتاب چوب چاپ می‌کند و می‌بیند قطعه‌ای کاغذ که کنونی تحفه قاچاق و غیرقانونی آن در خیابان انقلاب و جک، لهستانی، خیابان‌های شهر به‌فروش می‌رسد. نکته بعدی، فقدان تناسب الگوی حکمرانی در عرصه فرهنگ با گسترش فضای مجازی و پیشرفت‌های آن است. وزارت ارشاد همچنان با ساختار چهار دهه پیش اداره می‌شود. باید فناوری‌های نوین را به رسمیت بشناسیم و تغییر کنیم. به این فناوری‌ها وزن بدهیم و متناسب با این تغییرات، وزارت ارشاد را چابک کنیم.»

وزیر پیشنهادی فرهنگ و ارشاد اسلامی با اشاره به فرهنگ ایران اسلامی گفت: «این فرهنگ ارزش جان دادن، و حق ستایش بر گردن امثال بنده دارد. در دولت مردمی، کار اصلی برعهده مردم است. دولت همین که موانع را مرتفع و مفاسد را جمع و سیاستگذاری را مدیریت کند، بیشتر کارها اصلاح می‌شود. بار اصلی کارزار فرهنگی ما بر دوش اصحاب اندیشه و هنر روسانه خواهد بود و این خادم کوچک همه تلاش خود را برای حمایت از تولیدکنندگان این حوزه به کار خواهد بست. بعضی دوست داشته و دارند دولت در عرصه فرهنگ یک موجود ناتوان و بی‌اراده یا ناظر بی‌طرف و منفعل باشد. ما این رویکرد را قبول نداریم. عرصه فرهنگ در نظام اسلامی عرصه ساده‌انگاری و سهل‌اندیشی نیست. اما تصدی‌گری را هم قبول نداریم. ما می‌توانیم از ظرفیت‌های بزرگ انجمن‌های علمی استفاده کنیم. وزارت ارشاد نمی‌خواهد تصدی‌گری کند بلکه می‌خواهد انجمن‌ها را حمایت کند.»

اسماعیلی درپخش دوم، سخنانش در باره چالش‌های حوزه‌های فرهنگ هم گفت: «در حال حاضر، برای بخش بزرگی از اصحاب فرهنگ و هنر مشکلات بزرگ معیشتی، به‌وجود آمده است. درشیوع بیماری کرونا، بیشترین آسیب‌ها به اصحاب فرهنگ و هنر رسید. تعطیلی سینماها، کنسرت‌ها و کتابفروشی‌ها آن هم بدون جبران، ضربه‌های سختی را به اعضای این اصناف وارد کرده و دولت مردمی در اولین اقدام‌اش به رفع مشکلات این عزیزان اقدام خواهد کرد. نکته دوم، کم‌وکاد اقتصادی محصولات فرهنگی است. در این زمینه، فقدان نظارت و گرانی افسارگسیخته باعث کاهش قدرت خرید مردم شده است. وقتی مردم قدرت خریدشان کاهش پیدا می‌کند، اولین چیزی که از سبد کالایشان حذف می‌شود، محصولات فرهنگی است که ما باید برای این مساله چاره‌اندیشی کنیم که کرده‌ایم. مساله سوم، تولید و توزیع غیرقانونی محصولات است. ناشر ما کتاب چوب چاپ می‌کند و می‌بیند قطعه‌ای کاغذ که کنونی تحفه قاچاق و غیرقانونی آن در خیابان انقلاب و جک، لهستانی، خیابان‌های شهر به‌فروش می‌رسد. نکته بعدی، فقدان تناسب الگوی حکمرانی در عرصه فرهنگ با گسترش فضای مجازی و پیشرفت‌های آن است. وزارت ارشاد همچنان با ساختار چهار دهه پیش اداره می‌شود. باید فناوری‌های نوین را به رسمیت بشناسیم و تغییر کنیم. به این فناوری‌ها وزن بدهیم و متناسب با این تغییرات، وزارت ارشاد را چابک کنیم.»

وی افزود: «نکته پنجم این که وزارت ارشاد امروز ما، یک وزارتخانه مقفل و کم‌اثر شده است. من امروز و دیروز، در کمیسیون‌های مجلس، به‌طور متعدد از نمایندگان شنیدم که وضعیت ادارات وزارت ارشاد باعث تاسف است. در اکثر شهرستان‌ها ادارات ارشاد با حداقل نیرو و امکانات کار می‌کنند و متوجه‌ایم، کار به‌سختی پیش می‌رود. اصلاح‌طلبی‌های حداقلی و حداکثری و نظارت‌های دقیق تقلیل پیدا کرد اصلاح‌ا خود سیاستگذاری خارج شده است. چطور وزارتخانه‌ای که باید پیشران مهندسی فرهنگی کشور باشد، با این وضعیت نیروی انسانی و انفعال می‌تواند در این جایگاه قرار بگیرد؟ نکته دیگر، دسترسی عادلانه همه مناطق کشور به امکانات فرهنگی است. این باعث تاسف است که بیش از ۹۰ درصد آثار تولیدی فرهنگ و هنر ما در تهران انتقال می‌افتد. آیا مناطق مختلف ما استعداد تولید آثار نمایشی، موسیقی و دیگر حوزه‌های فرهنگ و هنر را ندارند؟ با تاریخ و فرهنگ کهن ندارند؟ ایران، رنگین کمان درخشان قومیت‌هاست. امروز بسیاری از آثار فرهنگی و هنری مناطق کشور ما در حال فراموشی‌اند. مثلا خوزستان، بزرگ‌ترین فرصت ما برای حضور در کشورهای غرب آسیاست اما به آن توجه نمی‌کنیم. مازندران و استان‌های مختلف کشور، فرصت‌های بزرگی داریم که نسبت به آنها کم‌توجهیم. اصلا فرهنگ یعنی همین! یعنی به رسمیت شناختن اقوام و قومیت‌ها. همه این مناطق ایران عزیز ما است. باید در حوزه فرهنگ غرضه داشته باشیم این فضای رشد و تعالی را برای این کشور بزرگ ۷۵ هزار ساله فراهم کنیم. گفتم ما آمده‌ایم تا حضور مردان بزرگ و زنان بزرگ است و تلاش می‌کنیم در دولت مردمی، همه این ظرفیت‌ها را به فعلیت برسانیم.»

وزیر پیشنهادی فرهنگ و ارشاد اسلامی در ادامه گفت: «ما در حوزه محتوایی و نظارت نیازمند هستیم. امروز که در کمیسیون‌ها در فراکسیون‌ها حضور داشتم، نسبت به این ماجرا گله بود. این را حل خواهیم کرد. من بیستترین سابقه را در نهادهای خارج از دولت داشته‌ام. ۲۳ سال است در فرهنگ کار می‌کنم و تجربه و کارنامه دارم که درصورت رای اعتماد شما، این کارهای بزرگ را انجام خواهیم داد. احیای نقش فرهنگ عمومی، نوسازی سنجه‌های علمی کیفی و کمی سبک زندگی و رشد اخلاق اجتماعی، بالابردن میزان موفقیت دستگاه‌های فرهنگی بر اثر صدهای مستمر در استانی و شهرستانی برخی از این برنامه‌ها هستند. شورای فرهنگ عمومی برای ما یک ظرفیت است. نمایندگان ما در جمعه مسئول این شورا است و دستگاه‌های اجرایی داخل این شورا هستند. اما باعث تاسف است که چند جلسه گذشته، در برخی استان‌های کشور، شورای فرهنگ عمومی تشکیل نشده است. پس حتما باید شورای فرهنگ عمومی را ارتقا دهیم و این اتفاق نمی‌افتد. برای این اتفاقات، باید تدبیر کرد و دولت مردمی برای همین تدبیرها آمده است. تدبیر دیگرمان، بازطراحی سیاست‌های رسانه‌ای کشور است. رهبر انقلاب هم در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری آقای رئیسی اشاره کردند که آرایش رسانه‌ای در کشور نباید به‌شکل سابق باشد. من چند سالی است که فراگاه جریان رسانه را راه‌اندازی کرده‌ام و در این باره آمار و اقوام دارم. باید آرایش یدافندی رسانه‌های کشور در واکنش به رسانه‌های دشمن باید همه‌زده و آرایش آفندی بگیریم.»

اسماعیلی گفت: «می‌شود با تجمیع امکانات، این کارهای بزرگ را انجام داد. تقویت اقتصاد فرهنگ، بهبود کسب‌وکارهای قانونی و تقویت صادرات صنایع فرهنگی ازجمله این کارها هستند. به‌عنوان مثال اگر بتوانیم در زمینه صنایع فرهنگی درست سرمایه‌گذاری کنیم، دیگر به صادرات نفت نیازی نخواهیم داشت. منطقه به‌شکلی متوازن ما، این استعداد را دارد. تقویت عادلانه زیرساخت‌های تولیدی آموزشی هم در راس برنامه‌های ما خواهد بود. بیگیری خوکفایی زیرساخت‌های حوزه نشر هم از دیگر برنامه‌های ماست. جالب است شما نمایندگان عزیز بدانید ۹۰ درصد کاغذ نشر ما وارداتی است. ۹۰ درصد، جوهر، فیلم و زینک و دستگاه‌های تکثیر و انتشار ما وارداتی هستند. آیا حوزه‌های دانش‌بنیان و صنعت ما نتوانایی سرمایه‌گذاری و حل این مشکلات را ندارند؟ امروز میزان فعالیت صنعت نشر ما و شما رگان کتاب به‌شدت پایین آمده است. من سال‌ها در مرکز اسناد انقلاب اسلامی و این که می‌بینم امروز تیراژ کتاب به ۵۰۰ یا ۲۰۰ نسخه رسیده، باعث ناراحتی است.»

وزرای پیشنهادی فرهنگی در مجلس شورای اسلامی چه گفتند؟

طی دو روز گذشته (سه‌شنبه ۲ مردادماه و چهارشنبه ۳ مردادماه)، محمدمهدی اسماعیلی، وزیر پیشنهادی فرهنگ و ارشاد اسلامی و عزت‌الله ضرغامی، وزیر پیشنهادی میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی دولت سیزدهم در مجلس شورای اسلامی حضور یافتند تا هم برنامه‌های مدیریتی‌شان برای این دو وزارتخانه فرهنگی را ارائه دهند و همین که بتوانند با دفاع از این برنامه‌ها، رای اعتماد نمایندگان مجلس را به دست بیاورند.

اسماعیلی: وزارت ارشاد همچنان با ساختار چهار دهه پیش اداره می‌شود

محمدمهدی اسماعیلی، وزیر پیشنهادی فرهنگ و ارشاد در جلسه دفاع از خود در جمع نمایندگان مجلس، صحبت‌هایش را به دو بخش تقسیم کرد. بخش اول تبیین برنامه‌های کلان مدیریتی در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و بخش دوم درباره چالش‌های امروز حوزه‌های فرهنگ و هنر بود. وزیر پیشنهادی فرهنگ و ارشاد اسلامی در صحبت‌هایش به این اشاره کرد که این وزارتخانه نیازمند شیوه‌های نوین برای مدیریت است و تاکید کرد: «وزارت ارشاد همچنان با ساختار چهار دهه پیش اداره می‌شود. باید فناوری‌های نوین را به رسمیت شناخته و تغییر کنیم. به این فناوری‌ها وزن داده و متناسب با این تغییرات، وزارت ارشاد را چابک کنیم.»

وزیر پیشنهادی فرهنگ و ارشاد اسلامی با اشاره به فرهنگ ایران اسلامی گفت: «این فرهنگ ارزش جان دادن، و حق ستایش بر گردن امثال بنده دارد. در دولت مردمی، کار اصلی برعهده مردم است. دولت همین که موانع را مرتفع و مفاسد را جمع و سیاستگذاری را مدیریت کند، بیشتر کارها اصلاح می‌شود. بار اصلی کارزار فرهنگی ما بر دوش اصحاب اندیشه و هنر روسانه خواهد بود و این خادم کوچک همه تلاش خود را برای حمایت از تولیدکنندگان این حوزه به کار خواهد بست. بعضی دوست داشته و دارند دولت در عرصه فرهنگ یک موجود ناتوان و بی‌اراده یا ناظر بی‌طرف و منفعل باشد. ما این رویکرد را قبول نداریم. عرصه فرهنگ در نظام اسلامی عرصه ساده‌انگاری و سهل‌اندیشی نیست. اما تصدی‌گری را هم قبول نداریم. ما می‌توانیم از ظرفیت‌های بزرگ انجمن‌های علمی استفاده کنیم. وزارت ارشاد نمی‌خواهد تصدی‌گری کند بلکه می‌خواهد انجمن‌ها را حمایت کند.»

اسماعیلی درپخش دوم، سخنانش در باره چالش‌های حوزه‌های فرهنگ هم گفت: «در حال حاضر، برای بخش بزرگی از اصحاب فرهنگ و هنر مشکلات بزرگ معیشتی، به‌وجود آمده است. درشیوع بیماری کرونا، بیشترین آسیب‌ها به اصحاب فرهنگ و هنر رسید. تعطیلی سینماها، کنسرت‌ها و کتابفروشی‌ها آن هم بدون جبران، ضربه‌های سختی را به اعضای این اصناف وارد کرده و دولت مردمی در اولین اقدام‌اش به رفع مشکلات این عزیزان اقدام خواهد کرد. نکته دوم، کم‌وکاد اقتصادی محصولات فرهنگی است. در این زمینه، فقدان نظارت و گرانی افسارگسیخته باعث کاهش قدرت خرید مردم شده است. وقتی مردم قدرت خریدشان کاهش پیدا می‌کند، اولین چیزی که از سبد کالایشان حذف می‌شود، محصولات فرهنگی است که ما باید برای این مساله چاره‌اندیشی کنیم که کرده‌ایم. مساله سوم، تولید و توزیع غیرقانونی محصولات است. ناشر ما کتاب چوب چاپ می‌کند و می‌بیند قطعه‌ای کاغذ که کنونی تحفه قاچاق و غیرقانونی آن در خیابان انقلاب و جک، لهستانی، خیابان‌های شهر به‌فروش می‌رسد. نکته بعدی، فقدان تناسب الگوی حکمرانی در عرصه فرهنگ با گسترش فضای مجازی و پیشرفت‌های آن است. وزارت ارشاد همچنان با ساختار چهار دهه پیش اداره می‌شود. باید فناوری‌های نوین را به رسمیت شناسیم و تغییر کنیم. به این فناوری‌ها وزن بدهیم و متناسب با این تغییرات، وزارت ارشاد را چابک کنیم.»

وی افزود: «نکته پنجم این که وزارت ارشاد امروز ما، یک وزارتخانه مقفل و کم‌اثر شده است. من امروز و دیروز، در کمیسیون‌های مجلس، به‌طور متعدد از نمایندگان شنیدم که وضعیت ادارات وزارت ارشاد باعث تاسف است. در اکثر شهرستان‌ها ادارات ارشاد با حداقل نیرو و امکانات